

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v104.2024.1>*І. Г. Алексєєнко*

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ:
АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОГО БАНКРУТСТВА**

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції світових ринків, проблема транскордонних банкрутств набуває все більшого значення. Підприємства дедалі частіше здійснюють свою діяльність у різних країнах, що ускладнює процедури банкрутства через різноманітність національних правових систем та відсутність узгоджених міжнародних механізмів. Це створює численні проблеми для ефективного управління активами і зобов'язаннями підприємств, які опинилися в стані неспроможності. Наприклад, визначення підсудності та застосовного права в умовах, коли активи і кредитори знаходяться у різних юрисдикціях; необхідність забезпечення визнання і виконання судових рішень щодо банкрутства в іноземних державах; забезпечення узгоджених дій між провадженнями, порушеними в різних країнах, що вимагає високого рівня співпраці між судовими та іншими органами; створення умов для захисту прав і інтересів кредиторів, які є суб'єктами права інших країн; забезпечення доступу до актуальної інформації про провадження у справах про транскордонні банкрутства. Відсутність ефективних механізмів вирішення цих проблем може призвести до значних втрат для всіх учасників процесу, у тому числі до зниження вартості активів, втрати робочих місць та негативних наслідків для економіки в цілому. З огляду на це, дослідження питання регулювання транскордонних банкрутств є надзвичайно актуальним і вимагає детального аналізу як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань транскордонного банкрутства відображає зростаючу увагу наукової спільноти та практиків до цієї теми. Більшість робіт зосереджена на аналізі існуючих міжнародних та регіональних правових механізмів, проблем, що виникають у процесі транскордонних банкрутств, та пропозиціях щодо їх вирішення. Положення типового закону ЮНСІТ-РАЛ про транскордонну неспроможність стали об'єктом численних досліджень, зокрема, у роботах А. С. Довгерта і В. І. Кисіля, які акцентують на важливості цього закону для встановлення ефективних механізмів співпраці між судами різних країн. Конкордат про транскордонну неспроможність, розроблений Міжнародною асоціацією юристів у 1995 році, також є важливим документом. Він пропонує рамкові принципи для гармонізації правил ведення транскордонних справ, які детально аналізуються у роботах О. Бірюкова, який також висвітлює конкретні проблеми, що виникають у процесі транскордонних банкрутств, такі як юрисдикційні конфлікти, визнання і виконання рішень, координація між різними провадженнями, пропонуючи конкретні рішення, спрямовані на покращення ефектив-

ності таких процесів. Дослідження щодо гармонізації національних законодавств у сфері банкрутства займають важливе місце у наукових публікаціях. Аналіз положень національних законодавств та їх адаптація до міжнародних стандартів розглядаються у роботах різних авторів, включаючи А. Яновицьку та інших. Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання транскордонних банкрутств є надзвичайно актуальним і складним. Незважаючи на наявність міжнародних та регіональних правових механізмів, залишається багато невирішених проблем, які потребують подальших досліджень та узгоджених дій на міжнародному рівні.

Метою статті є аналіз адміністративно-правових механізмів регулювання банкрутства в Україні та дослідження аспектів транскордонного банкрутства, зокрема, шляхів гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу. Банкрутство як правовий інститут відіграє ключову роль в економічному розвитку будь-якої держави. Воно сприяє очищенню ринку від неплатоспроможних підприємств, забезпечує захист інтересів кредиторів та створює умови для відновлення платоспроможності боржника. В Україні питання банкрутства регулюються Кодексом України з процедур банкрутства, який передбачає механізми врегулювання неплатоспроможності як для юридичних осіб, так і для фізичних осіб-підприємців. Проте у сучасних умовах глобалізації виникають нові виклики, пов'язані з транскордонним банкрутством, які потребують особливої уваги з боку законодавців та науковців.

Транскордонне банкрутство є переважно доктринальною категорією, що обумовлюється відсутністю чіткого визначення у міжнародних документах та національних законодавствах. При зіткненні підрозділів багатонаціональних компаній з фінансовими труднощами, зазвичай виникає необхідність визнання банкрутства чи неплатоспроможності таких підрозділів у кожній юрисдикції, де вони здійснюють свою діяльність.

Олексій Бірюков відзначає, що колізійний метод, традиційно застосований у міжнародному приватному праві, не завжди здатен вирішити всі проблеми, які виникають при одночасному провадженні декількох справ про банкрутство багатонаціональної компанії. У зв'язку з цим, приватноправові відносини у сфері підприємницької діяльності з іноземним елементом потребують специфічних регуляторних підходів.

Транскордонна неспроможність (Cross-Border Insolvency) – це загальний термін, що охоплює всі справи, пов'язані з банкрутством суб'єктів права, які ведуть свою діяльність у більш ніж одній країні. В науковій літературі використовуються й інші терміни для позначення цієї сфери правового регулювання: «транснаціональне банкрутство» (Multinational Bankruptcy), «міжнародна неспроможність» (International Insolvency) та «глобальна неспроможність» (Global Insolvency) [3, с. 217].

Кодекс України з процедур банкрутства [2] містить розділ 8 «Проведення у справах про банкрутство, пов'язаних з іноземною процедурою банкрутства», який практично без змін відтворює норми попереднього закону. Це створює певні проблеми, зокрема: визначення пріоритетності між провадженнями у справах про бан-

крутство, порушеними в українських та іноземних судах; визначення суб'єктного складу такого провадження; процедурні аспекти. Відповідно до статті 97 Кодексу, провадження у справі про банкрутство боржника, створеного та діючого згідно із законодавством України, має місцезнаходження в Україні, вважається основним щодо будь-якого іншого іноземного провадження. Це положення критикується науковцями, оскільки воно фактично унеможлиблює визнання іноземного провадження основним, навіть якщо воно відповідає всім критеріям.

Інститут транскордонного банкрутства включає матеріальні та процесуальні норми, що регулюють відносини неплатоспроможності з іноземним елементом. Цей іноземний елемент може бути пов'язаний із суб'єктом (боржник-іноземний суб'єкт господарювання чи кредитор), об'єктом (активи боржника в іншій країні) або процедурою банкрутства (провадження, відкрите в іншій державі). У сфері транскордонних банкрутств часто застосовується колізійна прив'язка *lex concursus*, відповідно до якої до правовідносин застосовується право країни, де відкрито провадження у справі про банкрутство [5].

Практика показує, що при розгляді справ про транскордонні банкрутства виникають дві основні ситуації: 1) справа порушується в іноземній країні за відсутності аналогічного «місцевого» провадження; 2) необхідність узгодження дій у провадженнях, порушених на території кількох країн. Успішний розгляд таких справ потребує виконання судових рішень на території іноземних країн, що вимагає наявності відповідних процедур у кожній країні.

Згідно з О. Бірюковим, проблеми транскордонної неспроможності є особливо складними, оскільки вони часто пов'язані з тим, що кредитори або майно учасників цивільних відносин розташовані в різних країнах. Коли порушується справа про банкрутство компанії, яка веде бізнес у кількох країнах, можуть виникати наступні проблеми: іноземні кредитори можуть позбутися правових способів захисту своїх інтересів, майно боржника, що знаходиться в іншій країні, може не увійти в конкурсну масу, а повноваження професійних осіб, призначених у справі, можуть бути обмеженими. Також постає проблема захисту інтересів «маленьких» акціонерів по всьому світу.

Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ) містить ключові дефініції, зокрема «керуючого іноземною процедурою банкрутства», як особи, призначеної рішенням іноземного суду для керування господарською діяльністю, реорганізацією або ліквідацією боржника. Однак, законодавець не встановив чіткого співвідношення між цією особою та «іноземним арбітражним керуючим», який також згадується в розділі 8 КУзПБ [7, с. 116].

На глобальному рівні, перші судові справи про транскордонну неспроможність показали, що навіть добре розроблене національне законодавство не завжди здатне вирішити всі проблеми, пов'язані з такими правовідносинами. Основними підходами до регулювання транскордонного банкрутства залишаються принципи територіальності та універсальності. Проте, національне законодавство часто не може вирішити колізії, що виникають у таких справах. Уникнення конфліктів можливе завдяки узгодженим процедурам розгляду судових справ та єдиним матеріально-правовим і процесуальним нормам, закріпленим у міжнародних договорах.

Європейський Союз приділяє особливу увагу законодавству про банкрутство як основі для забезпечення чесної конкуренції в умовах вільного ринку. В рішенні про надання Україні статусу країни з ринковою економікою Європейська комісія наголосила на необхідності створення ефективного законодавства про банкрутство. Це передбачено статтею 2 (7) Регламенту 384/96 від 22 грудня 1995 р., який стосується захисту від демпінгового імпорту з країн, що не є членами ЄС [1, с. 140]. Цей регламент забезпечує рівне ставлення до приватних і державних підприємств у справах про банкрутство.

Законодавчі ініціативи переважно ґрунтуються на положеннях Типового закону ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність [6]. Цей міжнародний документ є першим комплексом правил для розгляду справ про банкрутство багатонаціональних компаній. Проте, він містить лише загальні положення щодо транскордонних банкрутств, а Путівник з його впровадження не надає вичерпних рекомендацій щодо їх застосування на практиці [4, с. 338]. Конкордат про транскордонну неспроможність, схвалений у травні 1995 р., слугує рамковим інструментом для гармонізації правил ведення транскордонних справ у судових процесах з визнання боржника неспроможним. Як зазначається у преамбулі до Конкордату, його метою є встановлення зрозумілого, передбачуваного, справедливого та зручного режиму банкрутства. Конкордат включає десять загальних принципів, кожен з яких супроводжується поясненнями для ефективного застосування.

Зважаючи на важливість цих документів, подальша інтеграція та гармонізація національних законодавств з міжнародними стандартами є критичною для забезпечення ефективного вирішення транскордонних справ про банкрутство та захисту прав всіх зацікавлених сторін.

Як зазначається в преамбулі Регламенту ЄС 2015/848, діяльність підприємств набуває дедалі більшого транскордонного характеру, що збільшує сферу дії права Європейського Союзу. Банкрутство підприємств впливає на належне функціонування внутрішнього ринку, і тому виникає необхідність прийняття акта на рівні Союзу для узгодження заходів, що стосуються активів неспроможного боржника. Для поліпшення ефективності процедур банкрутства, які мають транскордонний характер, важливо, щоб положення про підсудність, визнання рішень та застосовне право були закріплені в нормативно-правовому акті, який має обов'язкову силу та пряму дію в Державах-членах.

Регламент підкреслює, що основні і похідні процедури неспроможності сприяють ефективному управлінню конкурсною масою боржника та реалізації активів, за умови належної співпраці між суб'єктами, що беруть участь у паралельних процесах. Конкурсні керуючі та суди повинні враховувати найкращі практики співробітництва, прийняті європейськими та міжнародними організаціями, такими як Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

У світлі співпраці конкурсні керуючі та суди повинні мати повноваження укладати угоди і протоколи для сприяння транскордонному співробітництву в процедурах, що відбуваються в різних Державах-членах. Такі угоди можуть бути як письмові, так і усні. Вони можуть встановлювати загальні принципи, що регулюють

процедури неспроможності, і схвалюватися судами, якщо це передбачено національним законодавством. Ці угоди можуть впливати на вчинення чи утримання від вчинення дій у межах транскордонних процедур банкрутства.

Для поліпшення інформування кредиторів та судів, а також для запобігання ініціюванню паралельних процедур неспроможності, Держави-члени повинні публікувати актуальну інформацію щодо транскордонних випадків банкрутства у публічно доступному реєстрі. Регламент також передбачає взаємодію реєстрів неспроможності через Європейський портал електронної юстиції.

Отже, транскордонне банкрутство має кілька відмінних характеристик, які ускладнюють його регулювання і управління. По-перше, це міжнародний характер справи, де його учасники, включаючи боржників, кредиторів та інші зацікавлені сторони, знаходяться в різних країнах, а також активи боржника можуть бути розташовані на території кількох юрисдикцій. Саме тому потрібна необхідність узгоджених дій, тобто координація між судовими органами та конкурсними керуючими з різних країн і взаємне визнання судових рішень і правових дій, прийнятих в іноземних юрисдикціях. Також труднощі виникають із різними юридичними системами, де є взаємодія різних правових систем, кожна з яких має свої процедури та вимоги, що приводить до виникнення конфліктів між національними законами і міжнародними правовими нормами. Тому виникає необхідність ефективного управління і розподілу активів боржника, що розташовані в різних країнах та забезпечення захисту активів, збереження їхньої вартості для максимально можливого задоволення вимог кредиторів, потреба в узгодженні процедур щодо ведення справ про банкрутство, включаючи призначення конкурсних керуючих та реалізацію планів реорганізації, вирішення питань щодо процесуального статусу осіб, залучених до іноземних процедур банкрутства.

Транскордонне банкрутство є складним і багатограним процесом, який вимагає скоординованих зусиль і взаємодії між різними юрисдикціями. Основні характеристики включають міжнародний характер справи, необхідність узгоджених дій, захист інтересів кредиторів, складність регулювання, ефективно управління активами та вирішення процедурних питань.

Транскордонні банкрутства є особливо складними через наявність активів і кредиторів у різних країнах. Це створює значні виклики для правового регулювання та потребує узгоджених дій між різними юрисдикціями. Європейський Союз надає особливу увагу законодавству про банкрутство як базі для забезпечення чесної конкуренції в умовах вільного ринку. Прийняття Регламенту ЄС 2015/848 стало важливим кроком у напрямку гармонізації процедур банкрутства в ЄС, що забезпечує узгоджене застосування правил та ефективно управління активами боржника. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність є важливим міжнародним документом, що сприяє уніфікації норм щодо ведення справ про транскордонні банкрутства. Проте, він надає лише загальні положення, що потребують конкретизації на національному рівні. Розробка Конкордату про транскордонну неспроможність Міжнародною асоціацією юристів є важливим кроком для гармонізації правил ведення транскордонних справ. Конкордат встановлює загальні принципи, спрямовані на створення зрозумілого, передбачуваного та справедливого режиму

банкрутства. В процесі розгляду справ про транскордонні банкрутства виникає низка практичних проблем, таких як: обмеженість прав іноземних кредиторів, труднощі з управління активами, розташованими за кордоном, і процесуальні питання щодо призначення та повноважень іноземних арбітражних керуючих.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На нашу думку, для підвищення ефективності управління транскордонними банкрутствами слід: 1. Поглибити міжнародну співпрацю та координацію між судовими органами різних країн. 2. Вдосконалити національне законодавство з урахуванням положень міжнародних документів. 3. Забезпечити доступність актуальної інформації про транскордонні випадки банкрутства через публічні реєстри, що сприятиме прозорості та підвищенню ефективності процедур. 4. Розробити механізми захисту прав іноземних кредиторів, що дозволить уникнути дискримінації та забезпечить рівні можливості для всіх зацікавлених сторін.

Таким чином, ефективне регулювання транскордонних банкрутств є критично важливим для забезпечення стабільності міжнародної економіки та захисту прав учасників ринку. Впровадження узгоджених процедур та гармонізація законодавства сприятимуть подоланню існуючих проблем і створенню ефективного правового середовища для вирішення транскордонних банкрутств.

Література

1. Бірюков О. Транскордонна неспроможність. *Право України*. 2004. № 2. С. 140–145.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
3. Любарський Б.Г. Щодо правового регулювання процедури банкрутства з іноземним елементом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 217–220. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/56.pdf
4. Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. 453 с.
5. Проект ЄС “Право-Justice” провів круглий стіл щодо транскордонного банкрутства. Проект ЄС “Право-Justice”. 2023. URL: <http://surl.li/nsaaz>
6. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність: міжнародний документ від 30 травня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_877#Text
7. Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019р.). Київ : КМА, 2019. С. 116–119.

Анотація

Алексєнко І. Г. Адміністративно-правове регулювання банкрутства як інструмент забезпечення ефективної діяльності неплатоспроможних підприємств в Україні: аспекти транскордонного банкрутства. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню регулювання транскордонних банкрутств і ролі державних органів у цьому процесі. Зосереджуючи увагу на юридичних і практичних аспектах, стаття аналізує проблематику управління активами та зобов'язаннями підприємств, що опинилися в стані неспроможності, в умовах глобалізації та інтеграції світової економіки. Розглядається важливість нормативних актів Європейського Союзу у формуванні єдиних підходів до регулювання транскордонних банкрутств. Наголошується на ролі ЄС у забезпеченні чесної конкуренції та ефективного функціонування внутрішнього ринку через гармонізацію національних законодавств держав-членів. Аналізується вплив Типового закону ЮНСІТРАЛ на розвиток міжнародного права у сфері транскордонних банкрутств. Стаття підкреслює, що цей закон надає лише загальні рамки для регулювання транскордонних банкрутств і потребує деталізації на рівні національного законодавства для ефективного застосування.

Розглядається значення Конкордату про транскордонну неспроможність, розробленого Міжнародною асоціацією юристів, для гармонізації правил ведення справ про банкрутство. Обговорюються десять загальних принципів Конкордату, що сприяють створенню прозорого і справедливого режиму банкрутства. Окреслюються основні виклики, з якими стикаються суди та арбітражні керуючі при розгляді справ про транскордонні банкрутства. Підкреслюється необхідність міжнародної співпраці та координації для ефективного управління активами та захисту прав іноземних кредиторів. На основі проведеного аналізу автор пропонує низку рекомендацій для підвищення ефективності регулювання транскордонних банкрутств. Стаття має важливе значення для розуміння складнощів та необхідних кроків у регулюванні транскордонних банкрутств. Вона сприяє розвитку теоретичних знань і практичних навичок у сфері міжнародного банкрутства, що є критично важливим для забезпечення стабільності світової економіки та захисту прав учасників ринку.

Ключові слова: банкрутство, адміністративно-правове регулювання, процедура банкрутства, міжнародна співпраця, європейський досвід, транскордонне банкрутство.

Summary

Aliksieienko I. H. Administrative and legal regulation of bankruptcy as a tool to ensure effective operation of insolvent enterprises in Ukraine: aspects of cross-border bankruptcy. – Article.

The article is devoted to the study of cross-border insolvency regulation and the role of state authorities in this process. Focusing on both legal and practical aspects, the article analyzes the problems of managing assets and liabilities of insolvent companies in the context of globalization and integration of the world economy. The author considers the importance of the European Union regulations in the formation of common approaches to the regulation of cross-border bankruptcies. The author emphasizes the role of the EU in ensuring fair competition and efficient functioning of the internal market through harmonization of national legislation of the Member States. The author analyzes the impact of the UNCITRAL Model Law on the development of international law in the field of cross-border insolvency. The article emphasizes that this law provides only a general framework for regulating cross-border bankruptcies and requires detailing at the level of national legislation for effective application.

The article considers the importance of the Concordat on Cross-Border Insolvency, developed by the International Bar Association, for harmonization of bankruptcy rules. The author discusses the ten general principles of the Concordat that contribute to the creation of a transparent and fair bankruptcy regime. The author outlines the main challenges faced by courts and insolvency officers in dealing with cross-border bankruptcy cases. The author emphasizes the need for international cooperation and coordination for effective asset management and protection of the rights of foreign creditors. Based on the analysis, the author offers a number of recommendations to improve the efficiency of cross-border bankruptcy regulation. The article is important for understanding the complexities and necessary steps in regulating cross-border bankruptcies. It contributes to the development of theoretical knowledge and practical skills in the field of international bankruptcy, which is critical for ensuring the stability of the global economy and protecting the rights of market participants.

Key words: bankruptcy, administrative and legal regulation, bankruptcy procedure, international cooperation, European experience, cross-border bankruptcy.